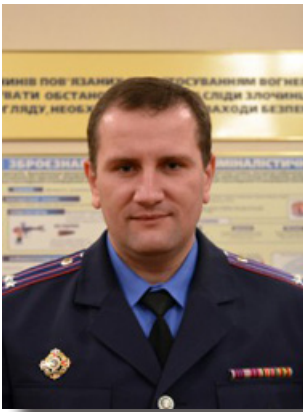

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПРИ ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

УДК: 343.985

Бондар В.С.,
кандидат юридичних наук
старший науковий співробітник,
Луганський державний
університет внутрішніх справ
ім. Е.О. Дідоренка

Анотація: В статті розглядаються науково-методичні та організаційні особливості проведення слідчого експерименту у кримінальних провадженнях, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї. Конкретизуються завдання, які вирішуються за допомогою даної слідчої (розшукової) дії у відповідності із специфікою механізму вчинення злочину і способи їх вирішення, визначаються особливості фіксації процесу проведення слідчої дії засобами фото та відео зйомки

Ключові слова: вогнепальна зброя; слідчий експеримент; демонстрація; злочинні навички; інформаційна модель злочину

В науках кримінально-правового циклу визнано, що інформація, яка дозволяє встановити сутність кримінальної події, що відбулася, висунути версії та визначити напрями розслідування, може бути отримана моделюванням способу дій злочинця, експериментальним аналізом наслідків, у тому числі шляхом штучного відтворення умов нанесення пошкоджень та обставин настання смерті людини.

Експеримент (від лат. *experimentum* – *проба, досвід, випробування*) – це метод дослідження, який полягає у випробуванні властивостей та зв'язків об'єкта, шляхом відтворення об'єкта або створення його аналогу. Вивчення об'єкта дослідження в експерименті здійснюється цілеспрямованою зміною його властивостей, активним вибіркоким впливом на об'єкт, шляхом коригування та варіювання умов дослідів. Тим самим створюється можливість отримання нової інформації про об'єкт, можливість перевірки наявних даних, щодо його властивостей, про закономірності, якими характеризується явище, яке вивчається та від яких залежать його зв'язки та відносини з іншими об'єктами або явищами. В практиці досудового розслідування кримінальних правопорушень експериментальний метод використовується в двох формах – слідчого та експертного експерименту. В даній публікації буде розглянутий слідчий експеримент.

Слідчий експеримент (ст. 240 Кримінального процесуального кодексу України – далі КПК) – це слідча (розшукова) дія, яка полягає в тому, що слідчий та/або прокурор у присутності понятих, а в необхідних випадках за участю спеціаліста, підозрюваного, потерпілого, свідка, захисника, представника, з метою перевірки та уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, здійснюється відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проводить інші необхідні досліді чи випробування.

В.Г. Гончаренко ще в 2003 році, коли ідея прийняття нового КПК ще тільки формувалась, зважаючи на синтетичний характер даної слідчої дії, слушно вказував на необхідність її диференціації, відповідно, на власно слідчий експеримент, перевірку показань на місці, а також пропонував передбачити ще й слідчу реконструкцію, яка полягає у відтворенні раніше зафіксованої і умисно зміненої обстановки місця злочину на підставі свідчень особи, яка начебто була на місці вчинення злочину [5, 709].

Тому, особливості проведення слідчого експерименту в публікації, що пропонується на розгляд шановного читача будуть розглянуті в контексті власно слідчого експерименту та перевірки показань на місці.

Важливість даної слідчої (розшукової) дії в розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї, зумовлена тим, що результати її:

- є додатковим джерелом отримання об'єктивної інформації для проведення судових експертиз та обґрунтування відповідей на питання (у тому числі з вирішення ситуаційних завдань);

- можуть бути використані для перевірки показань потерпілого, свідків, підозрюваного (обвинуваченого), оцінки достовірності експертних висновків;

- слугують засобом й підґрунтям перевірки робочих і висунення нових версій; аналізу специфічних ознак події, що перевіряється з метою їх відтворення; руху від деталей, окремих дослідницьких дій до загального уявлення про ціле (реконструктивна індукція); складання програм (планів) розслідування та алгоритмів їх реалізації.

Однак, проведений аналіз слідчої, експертної (особливо повторних судових експертиз) та судової практики свідчить про те, що співробітники органів досудового розслідування та суду не задоволені висновками експертів, які формулюються переважно в абстрактній формі, що, в свою чергу, зумовлює призначення додаткових, повторних, у тому числі комплексних експертиз, проведення повторних слідчих експериментів, допитів, які в більшості випадків не здатні отримати втрачену інформацію та об'єктивізувати висновки.

Тактичні особливості проведення слідчого експерименту недостатньо докладно досліджені в літературі. Ці особливості стосуються участі спеціалістів, застосування науково-технічних засобів тощо.

Таким чином, розгляд методичних й тактичних особливостей проведення слідчого експерименту при розслідуванні кримінальних правопорушень,

пов'язаних із застосування вогнепальної зброї є актуальним завданням.

Теоретичне обґрунтування особливостей тактики слідчого експерименту розглянуто науковцями та практиками: А.А. Андрєєвим [1], Р.С. Белкіним, В.І. Білоусовим [2], О.М. Васильєвим [3], О.О. Волобуєвою [4], В.Г. Гончаренком [5], Л.М. Ісаєвою [6], А.В. Кофановим [7], О.Р. Ратіновим, В.А. Ручкіним, С.С. Степичевим [3], С.А. Шейфером [12], В.О. Федоренком [9; 10], О.Ф. Ягодіним [13] та іншими.

В загальному вигляді слідчі експерименти можна класифікувати на чотири основні види:

1. Встановлення можливості сприйняття (видимості, чутності тощо) якого-небудь факту за певних умов (взагалі або конкретною особою).

2. Можливість здійснення певних дій в даних умовах (взагалі або конкретною особою) – може стосуватися й принципової можливості взагалі здійснити ці дії, й можливості конкретних осіб (чи може особа вести вогонь з транспортного засобу, який рухається).

3. Можливість існування якого-небудь факту (явища) за певних обставин – покликані підтвердити або спростувати факти, що фігурують в показаннях допитуваного.

4. Встановлення механізму злочинної події в цілому, або окремих його етапів – може стосуватися перевірки способу вчинення злочину, тривалості динаміки злочинної події тощо.

Відповідно, за допомогою слідчого експерименту при розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї, перевіряються:

- можливість, вміння та навички підозрюваного виготовити (переробити) вогнепальну зброю, патрони, вчиняти дії, пов'язані с професійними та злочинними навичками;

- можливість здійснення тих чи інших дій з урахуванням конкретної обстановки: проникнути в квартиру, потрапити на поверх при певних умовах, за певний проміжок часу, здібність особи самотійно перемістити значну кількість предметів (підняти чи внести викрадене);

- можливість бачити, чути з певної точки та при певних умовах те, що відбувалося на місці вбивства;

- можливість існування явища чи факту, наприклад, зберігання предметів в певних місцях (місткість сховища).

У випадках вогнепальних пошкоджень у ході експерименту (реконструкції події поранення) основна

увага приділяється перевірці версій та вирішенню питань:

- про відстань пострілу;
- про місце, з якого був здійснений постріл (и);
- про позу та взаємне розташування потерпілого та нападника в момент пострілу відносно елементів обстановки місця події, тобто встановлення або виключення нанесення поранення в умовах конкретних обставин;
- про співвідношення слідів та пошкоджень на тілі та одязі потерпілого з одного боку й на предметах оточуючого середовища – з іншого;
- про встановлення конкретної перешкоди на шляху польоту кулі та умов зовнішнього рикошету;
- про можливість нанесення пошкодження власною рукою;
- про можливість нанесення конкретного вогнепального пошкодження при заданому положенні зброї та потерпілого, при певному положенні потерпілого й того, хто стріляв;
- про можливість здійснення пострілу з конкретної зброї при зазначених діях того, хто стріляв та потерпілого тощо.

В процесі підготовки експерименту встановлюють дані про вид та властивості вогнепального снаряду, особливості спорядження набоїв, властивості зброї (модель, калібр, кількість стволів та дульних отворів, використання спеціальних дульних пристроїв, конструктивні зміни тощо), дані про відстань та місце, з якого було здійснено постріл (и) за версіями різних учасників експерименту, відомості про кількість пострілів; кількість вхідних та вихідних пошкоджень (слідів) на одязі, тілі та перешкодах (предметах обстановки), їх точну локалізацію, відстань від рівня стоп або інших постійних анатомічних орієнтирів, про напрямок (у градусах) та глибину (в сантиметрах) пошкоджень, слідів рикошету.

Проілюструємо важливість даних положень прикладом практики.

07.07.2004 р. гр-н К., знаходячись у стані алкогольного сп'яніння, зі своєї табельної зброї – пістолета «ПМ», у присутності подружжя Л., здійснив три постріли, в результаті чого потерпілому Н., було завдано одне сліпе вогнепальне кульове поранення голови, від якого він наступного дня помер у хірургічному відділенні лікарні.

Підсудний К. за фактом спричинення смерті Н., пояснив, що в той день, сидячи з ним та подружжям

Л. за одним столом, він, на прохання Н. дав подивитись йому свій табельний пістолет. У процесі огляду Н., тримаючи пістолет у лівій руці та спрямувавши його собі в обличчя, ненавмисно натиснув на спусковий гачок, тим самим завдавши собі смертельне поранення голови. Після цього К. узяв свій пістолет та безпричинно вистрелив у стіну та підвіконня.

За даним фактом було порушено кримінальну справу, в ході розслідування якої було призначено та проведено більше 20 судових експертиз різних видів.

В жовтні 2005 р., відносно підсудного К. було винесено виправдувальний вирок, який було відмінено вищестоящим судом. У зв'язку з цим при розгляді даної кримінальної справи виникла необхідність проведення повторного слідчого експерименту, а також комплексної медико-криміналістичної, судово-балістичної ситуаційної експертизи.

Завданням слідчого експерименту було вирішення питання про можливість нанесення вогнепального поранення потерпілому Н. за обставин та умов, викладених підсудним К. в судових засіданнях; можливості проведення пострілу підсудним С. у потерпілого Н., виходячи з їх місць розташування за столом; про положення потерпілого Н. на місці події в момент спричинення вогнепального поранення.

В ході проведення слідчого експерименту, виходячи з даних первинного судово-медичного дослідження трупа Н. про характер вогнепальної травми, напрямок ранового каналу, даних підсудного К. про його дії з передавання пістолета «ПМ» потерпілому Н., діях потерпілого Н., на місці події було проведено моделювання положення підсудного К. та потерпілого Н. При цьому виходячи з результатів візування пошкоджень на трупі Н., а також пошкоджень на підвіконні та стіні приміщення було визначено положення підсудного К. та дульного зрізу зброї в момент проведення пострілів у підвіконня та стіну. Моделювання ж положення дульного зрізу ствола та потерпілого Н., що проводилося в умовах, викладених підсудним К., виявило невідповідність локалізації та механізму ряду слідів, зафіксованих у ході огляду місця події, показанням підсудного К.

Їх сутність полягала в наступному: за умов утримання пістолета лівою рукою потерпілого Н. відповідність положення повздовжньої осі пістолета та ранового каналу на голові можливе лише при обхваті кожуху-затвору пістолета правою рукою Н. та силового віджимання кисти лівої руки праворуч ліворуч. Однак у даному випадку на руках потерпілого повинні були утворитися механічні травми від дії рухомих частин пістолета при пострілі. Їх на руках трупа не

виявлено. Далі, потерпілий Н. у момент нанесення йому смертельного поранення голови знаходився за столом, сидючи на зачиненому кришкою відрі для сміття. В момент поранення з травмованої ділянки голови відбулося витікання краплі крові на вільну (не закриту тілом потерпілого) частину кришки відра для сміття. В подальшому потерпілий Н. впав на підлогу, біля голови трупа утворилася велика калюжа крові. В процесі падіння потерпілий Н. перекинув відро, кришка впала на підлогу та закотилася під батарею опалення.

Спочатку ані слідчий, ані експерти, які проводили первинні експертизи, належної уваги плямі крові на кришці відра від сміття не приділили. Разом із тим, саме правильна оцінка локалізації та механізму утворення плями крові на кришці відра дозволили в ході проведеного в рамках повторного слідчого експерименту моделювання встановити реальні події на місці вбивства, за яких постріл у потерпілого здійснив саме К., який знаходився поруч із ним за столом й тримав пістолет у лівій руці.

Даний приклад переконливо демонструє значення й роль кваліфікованого виявлення, фіксації, вилучення та оцінки всіх слідів на місці події.

Основним методом вирішення зазначених питань й, перш за все, взаємного розташування зброї та потерпілого, а також напрямку польоту вогнепального снаряду є просторове візування в умовах реконструйованої обстановки місця події. Його сутність полягає в тому, що якщо через два вогнепальних пошкодження провести розумову пряму (лінію візування), вона вкаже напрямок підльоту снаряду до перешкоди. Умовами, за якими можливе застосування методу візування є:

– наявність двох послідовних вогнепальних пошкоджень, завданих у результаті одного пострілу;

– наявність одного, але прямого та достатньо протяжного наскрізного або сліпого ранового каналу.

Візування включає декілька прийомів [7, 74–80; 11, 29; 10]:

- оптичне візування за центрами двох та більше наскрізних пошкоджень (шляхом візуального спостереження за допомогою трубки, вставленої в пошкодження, або використовуючи вишукач фотокамери, оптична вісь якого проходить через центри пошкоджень тощо);

- предметне візування за допомогою мотузки, шпагату, нитки, тонкої палички, стрижня-зонду, шомполу тощо. Даний вид візування проводять за не наскрізними (сліпими) пошкодженням;

- візування вузьким променем світла, наприклад, променем лазера. Візування за допомогою лазера (лазерне моделювання) проводять, як правило, за двома наскрізними пошкодженнями або одному наскрізному та одному не наскрізному. З цією метою можуть бути використані пристрої лазерно-оптичного візування («Циклоп – 1») та ін.

Сутність візування полягає в тому, що вектор ранового каналу в тілі постраждалого (при певній позі останнього) продовжується в зворотному напрямку, тобто в бік зброї, з якої було здійснено постріл, та зіставляється з ймовірним напрямком польоту вогнепального снаряду. За близької відстані пострілу візування проводять, використовуючи будь-який подовжений та гнучкий предмет. При пострілах з невеликої дистанції для цього застосовують прості лазерні випромінювачі, геодезичні інструменти або туго натягнуту бичову. Один кінець візиту фіксують у дульного зрізу зброї, а інший – в місці розташування вхідної вогнепальної рани та, враховуючи орієнтацію ствола зброї, позу потерпілого, наявність перешкод, визначають, наскільки напрям польоту кулі в різних варіантах та експериментальних моделях ситуації співпадає або не співпадає зі встановленим раніше напрямком ранового каналу в тілі потерпілого. В випадку їх неспівпадіння в ході моделювання домагаються відповідності повздовжньої вісі ствола зброї з локалізацією вхідної рани та напрямком ранового каналу в тілі постраждалого (у випадку внутрішнього рикошету – з напрямком початкового прямолінійного відрізку ранового каналу). Важливо враховувати об'єм приміщення, наявність перешкод та обстановку місця події в цілому, а також те, що:

– при пробиванні перешкоди під гострим кутом зі швидкістю, яка не набагато перевищує балістичну межу, куля може суттєво змінити свою траєкторію;

– напрямок відхилення снаряду залежить від виду матеріалу, з якого складається перешкода та від конструктивних особливостей виду снаряду;

– розмір відхилення снаряду від первинної траєкторії залежить як від власних його характеристик, так й від властивостей перешкоди та за інших рівних умов відхилення тим більше, чим менший кут зустріч снаряду з поверхнею перешкоди та нижча його швидкість;

– за швидкості нижчу за балістичну межу та малому куті зустрічі з перешкодою куля, яка зрикошетилася від листового скла, може пробити в ньому отвір, який зовнішньо подібний до отвору, який утворюється при пробиванні скла кулею наскрізь зі швидкістю, близькою за балістичну межу.

Тому важливим моментом при проведенні візування є дослідження вогнепальних пошкоджень на наявність ознак, що вказують на те, що снаряд міг змінити траєкторію свого польоту після пробиття перешкоди, до яких можна віднести ті, які вказували б на: а) малий, суттєво менший 90 градусів кут зустрічі снаряду з поверхнею перешкоди; б) швидкість снаряду, близьку до балістичної межі.

Допомагає реконструкції обставин вогнепального поранення та вирішенню поставлених перед експертом питань складання масштабного плану місця події з вказівкою взаємного розташування трупа та інших речових доказів (наприклад, гільз), вогнепальних пошкоджень на предметах навколишнього середовища, топографії відкладення на цих предметах продуктів пострілу.

Для проведення слідчого експерименту залучаються спеціалісти відповідного профілю: у галузі судової медицини, вибухотехніки, судової балістики, трасології та ін.

Спеціалісти надають допомогу слідчому на всіх етапах слідчого експерименту: а) виявити ключові та вказати небезпечні для здоров'я учасників моменти; б) відтворити обстановку та умови проведення дослідів, максимально наближених до події вбивства; в) розробити план, організувати досліди та здійснити контроль за їх виконанням; г) надати максимальне сприяння в підборі аналогів, виготовленні макетів та муляжів знарядь та предметів, що були об'єктами; д) оцінити отримані результати.

Допомога слідчому може бути конкретизована такими завданнями:

1) участь у контролі за правильним виконанням умов проведення слідчого експерименту, тобто забезпеченні адекватності критеріїв порівняння обставин, що потребують уточнення чи перевірки;

2) участь у виборі серед характеристик і параметрів, які перевіряються, тих що відображають суттєві сторони досліджуваної обставини чи факту;

3) формулювання рекомендацій щодо врахування максимально можливого діапазону змін даних характеристик та самих обставин;

4) науково-технічне та консультативне супроводження експериментальної перевірки даних обставин;

5) участь у встановленні характеру, закономірності та стійкості зв'язку між раніш встановленими достовірними та знову отриманими в експерименті параметрами ситуації, що аналізується;

6) участь в отриманні даних, які будуть вихідними для вирішення конкретних експертних завдань;

7) участь у відборі експериментальних зразків при проведенні ідентифікаційних експертних досліджень;

8) участь у фіксації результатів експерименту.

При цьому завданням судового медика буде приділення уваги аналізу та реконструкції пошкоджень на тілі людини (вхідних та вихідних отворів, ранового каналу тощо), спеціаліста у галузі судової балістики – вивчення умов, які зумовили траєкторію польоту кулі (відстань, наявність перешкоди, встановлення причин виникнення помилок при визначенні напрямку та місця прямого пострілу в результаті відхилення кулі від первинної траєкторії при пробиванні нею перешкоди тощо).

Для об'єктивного моделювання подій, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї конкретними учасниками особливе значення необхідно приділяти вибору статистів, автомобілів, відповідних макетів, що забезпечує якість дослідів та можливість більш чіткого трактування векторно-графічного аналізу ситуації та застосування математичних розрахунків.

Практика боротьби з кримінальними правопорушеннями, вчиненими із застосуванням вогнепальної зброї потребують висвітлення й інших особливостей проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії: за умов невизначеності вихідних даних, конкретизації ролі співучасників злочину тощо, а це виступає додатковим аргументом щодо наукової перспективи даної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреев А.А. Проблемы теории и практики проверки и уточнения показаний на месте : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность / А.А. Андреев. – Барнаул, 2004.

2. Белоусов В.И. Проверка показаний на месте в ходе предварительного расследования : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность / В.И. Белоусов. – Краснодар, 2003.

3. Васильев А.Н. Воспроизведение показаний на месте при расследовании преступлений / А.Н. Васильев, С.С. Степичев ; отв. ред. проф. С.А. Голунский. – М. : Юрид. лит., 1959.

4. Волобуєва О.О. Збирання інформації під час відтворення обстановки і обставин події про особу, яка вчинила злочин / О.О. Волобуєва // Криміналістичний вісник. – 2008. – № 2 (10). – С. 44–50.

5. Гончаренко В.Г. Деякі зауваження у зв'язку з прийняттям нового Кримінально-процесуального кодексу України / В.Г. Гончаренко // Вісник АПРНУ. – 2003. – № 2 (33)–3(34). – С. 709.

6. Исаева Л.М. Специальные познания в уголовном судопроизводстве / Л.М. Исаева. – М., 2003. – С. 113–118.

7. Кофанов А.В. Возможности решения некоторых экспертно-баллистических ситуационных задач при помощи лазерно-оптического визирования / А.В. Кофанов // Криминалистика и судебная экспертиза. – 2008. – № 54. – С. 74–80.

8. Лобан И.Е. Судебно-медицинская деятельность в уголовном судопроизводстве: правовые,

организационные и методические аспекты / И.Е. Лобан, И.Г. Заславский, В.Л. Попов. – СПб : Юридический центр Пресс, 2003. – 467 с.

9. Федоренко В.А. Актуальные проблемы судебной баллистики / В.А. Федоренко. – М. : Юрлитинформ, 2011. – 208 с.

10. Федоренко В.А. Криминалистическая реконструкция траектории полета снаряда : учебное пособие / В.А. Федоренко, М.М. Переверзев. – Саратов : СЮИ МВД России, 2008. – 84 с.

11. Чулков И.А. Предварительные судебно-баллистические исследования на месте происшествия : учеб. пособие / И.А. Чулков. – Волгоград : Волгогр. юрид. ин-т МВД России, 1997. – С. 29.

12. Шейфер С.А. Проблемы развития системы следственных действий в УПК РФ / С.А. Шейфер // Уголовное право. – 2002. – № 3. – С. 90.

13. Ягодин А.Ф. Участие специалиста-баллиста при воспроизведении обстановки и обстоятельств события по делам, связанным с применением огнестрельного оружия / А.Ф. Ягодин // Криминалистика и судебная экспертиза. – 2009. – № 55. – С. 64–68.

**ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ
СЛЕДСТВЕННОГО ЭКСПЕРИМЕНТА
ПРИ ДОСУДЕБНОМ РАССЛЕДОВАНИИ
УГОЛОВНЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ,
СВЯЗАННЫХ С ПРИМЕНЕНИЕМ
ОГНЕСТРЕЛЬНОГО ОРУЖИЯ**

Бондарь Владимир Сергеевич

Аннотация: В статье рассматриваются научно-методические и организационные особенности проведения следственного эксперимента по уголовным производствам, связанным с применением огнестрельного оружия. Конкретизируются задачи, решаемые при помощи данного следственного (розыскного) действия в соответствии со спецификой механизма совершения преступлений и способы их решения, определяются особенности фиксации процесса проведения следственного действия средствами фото- и видеосъемки.

Ключевые слова: огнестрельное оружие, следственный эксперимент, демонстрация, преступные навыки, информационная модель преступления.

**FEATURES OF THE INVESTIGATIVE
EXPERIMENT IN PRE-TRIAL
INVESTIGATION OF CRIMINAL
OFFENSES INVOLVING THE USE
OF FIREARMS**

Bondar Volodymyr

Summary: The article deals with scientific methods and organizational features of the investigative experiment in criminal proceedings related to the use of firearms. Narrow down the problem to be solved by means of the investigative (investigative) act in accordance with the specific mechanism of crime and how to address them, are determined by characteristics of the process of fixing the investigative action by means of photos and videos.

Keywords: tshooting-iron, inquisitional experiment, demonstration, criminal skills, informative model of crime.